

institutions of Ukraine (1964-1998). (PhD thesis). Kyiv.

4. The Law of Ukraine "On Higher Education" (2014) Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>.

5. Ivanova, L. I. (2013). Professional training of future physical culture teachers for work with pupils with disabilities in the state health: theory and methodology [monograph]. Kyiv: National Pedagogical Dragomanov University.

6. Kravchuk, T. M. (2004). Pedagogical training of future physical education teacher in higher pedagogical education institutions of Ukraine (20 – 80 years of XX century). (PhD thesis). Kharkiv

7. Matskevych, N. (1999). Physical education at Ukrainian schools. Analytical report on the round table. Physical education at school, 1, 51-55.

8. Nazarenko, L.D. (2000). Beauty as a necessary component of personality formation. Physical education at school: upbringing, education, training, 1, 48-49.

9. Riadynska, I. A. (2008). Preparation of future physical education teacher for extracurricular activities with students (second half of XX century.) (PhD thesis). Kharkiv.

10. Sushchenko, L. P. (2003). Professional training of future specialists in physical education and sports (theoretical and methodological aspect) [monograph]. Zaporizhzhia: ZDU.

11. The Presidential Decree "About the National strategy of development of education in Ukraine for the period for 2012 - 2021" (2013) Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

12. Khomych, L. O. (1998). Vocational-pedagogical training of primary school teacher. Kyiv: Mahistr-S.

УДК 376.352-053.5:3704.382

Соколова О.В.,
к.фіз.вих., доцент
Бессарабова О.В.,
к.п.н., доцент кафедри фізичної реабілітації
Піскоха А.В.,
студент факультету фізичного виховання
Запорізький національний університет, Запоріжжя, Україна

КОРЕКЦІЙНИЙ ВПЛИВ ЗАНЯТЬ РОЗВИВАЛЬНОЇ ТА ІГРОВОЇ СПРЯМОВАНОСТІ НА СЛАБОЗОРИХ ДІТЕЙ

У дослідженні пізнавальну діяльність слабозорих дітей визначено як активну взаємодію суб'єкта з об'єктом, у процесі якої він опановує властивостями об'єкта і підпорядковує їх власній меті. Пізнавальна діяльність слабозорих дітей є специфічним проявом цієї суб'єкт-об'єктної взаємодії, зміст і структура якої обумовлені їх індивідуальними можливостями. Порушення зору в дітей дошкільного віку не являє собою ізольованого «випадіння» аналізатора, а порушує весь хід розвитку дитини. Педагогічний потенціал гри для розвитку дітей дошкільного віку обумовлений тим, що вона є для них провідною, виступає засобом первинної соціалізації особистості, забезпечує входження в систему суспільних стосунків і сферу емоційно насиченої комунікації. методика розвитку пізнавальної діяльності слабозорих дітей 5-7 років засобами рухливих ігор стає більш ефективною при використанні їх відповідно до розвитку особистості дітей, їхніх сенсомоторних функцій і фізичних якостей; у поєднанні з мовними, артикуляційними, пальчиковими, сюжетно-рольовими іграми.

Ключові слова: дошкільний вік, слабозорі діти, ігри, психомоторні функції, базові координаційні здібності

Соколова О.В., Бессарабова Е.В., Піскоха А.В. Коррекционное воздействие занятий развивающей и игровой направленности на слабовидящих детей. В исследовании познавательную деятельность слабовидящих детей определено как активное взаимодействие субъекта с объектом, в процессе которой он овладевает свойствами объекта и подчиняет их своей цели. Познавательная деятельность слабовидящих детей является специфическим проявлением этой субъект-объектного взаимодействия, содержание и структура которой, обусловлены их индивидуальными возможностями. Нарушение зрения у детей дошкольного возраста не представляет собой изолированного «выпадения» анализатора, а нарушает весь ход развития ребенка. Педагогический потенциал игры для развития детей дошкольного возраста обусловлен тем, что она является для них ведущей, выступает средством первичной социализации личности, обеспечивает входение в систему общественных отношений и сферу эмоционально насыщенной коммуникации. Наша методика развития познавательной деятельности слабовидящих детей 5-7 лет средствами подвижных игр становится более эффективной при использовании их в соответствии с развитием личности детей, их сенсомоторных функций и физических качеств; в сочетании с языковыми, артикуляционными, пальчиковыми, сюжетно-ролевыми играми.

Ключевые слова: дошкольный возраст, слабовидящие дети, игры, психомоторные функции, базовые координационные способности

Sokolova Olga, Bessarabova Olena, Piskokha Andrii Correctional impact of the developmental and game activities on the visually impaired children. The article deals with the issue of cognitive activity development of the children with poor eyesight by means of games. The pedagogical conditions of cognitive activity development of the children with poor eyesight by means of games have been theoretically grounded and practically elaborated. The influence of eyesight problems on the cognitive

activity development of the preschool-age children has been defined. The levels of developing children's cognitive activity, psychomotor functions, moving abilities have been specified.

The experimental model and the methodology of realization of pedagogical conditions of cognitive activity development of the children with poor eyesight by means of games, the system of correction active games and the methodological recommendations as to their introduction into the cognitive activity development process of the children with poor eyesight, the methodology of mental processes diagnostician of the children with poor eyesight in the game-assisted activities have been elaborated. Pedagogical potential of the game for the development of preschool age children is due to the fact that the game is a leading component for them, the mean of primary socialization, provides entry into the system of social relations and the scope of emotionally intense communication.

Our methodology is the development of cognitive activity of visually impaired children aged 5-7 years old due to the participation in mobile games becomes more effective in accordance with the development of children's personality, their sensorimotor functions and physical qualities; in conjunction with language, articulation, finger, plot-role-playing games.

Key words: preschool age, visually impaired children, games, psychomotor function, basic coordination abilities.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень Проблема розвитку пізнавальної сфери слабозорих дітей була розглянута в багатьох аспектах. Виявлено особливості зорового сприйняття і наочно-образного мислення в дітей з косоокістю та амбліопією [2, с. 15; 4, с. 80], просторового орієнтування дітей з порушенням зору [3, с. 164], сприйняття ними кольору, форми і простору [6, с. 9], пізнавальної діяльності [1, с. 270], розвитку мовлення в дітей з вадами зору [4, с. 15].

Фахівцями доведено, що обов'язковим елементом психічного і фізичного розвитку дитини дошкільного віку є гра [9, с. 138]. Проте в теорії і практиці корекційної роботи зі слабозорими дітьми недостатньо висвітлено роль рухливих ігор у розвитку їхньої пізнавальної діяльності.

Позначаючись на руховій і пізнавальній сфері дітей дошкільного віку, слабзорість негативно впливає на їх готовність до навчання у школі і успішність опанування навчальної програми. Зважаючи на це, учені здійснюють пошук найбільш ефективних засобів корекції пізнавальної сфери слабозорих дітей. Розроблено засоби медичної реабілітації дітей з порушенням зору [1, с. 273; 7, с. 142], специфічний зміст і засоби корекції у процесі наочного навчання [8, с. 56], вивчення навчальних предметів в умовах гуртків, спеціальних корекційних занять психолога, логопеда та інших фахівців [7, с. 38].

У дітей дошкільного віку провідною є ігрова діяльність, що виступає засобом їхнього навчання, розвитку і соціалізації. В ній формуються якості особистості, що впливають на успішність трудової діяльності людини, її соціальних контактів. Важливо, що у процесі ігор удосконалюється здатність дитини до ініціативних дій, набуваються навички взаємодії, свідомої дисципліни, виховується вміння підкорити інтересам колективу свої власні інтереси, виникає почуття взаємодопомоги, поваги до партнерів і суперників, відповідальності перед товаришами [1, с. 269].

Соціалізуючі можливості гри дозволяють дитині усвідомлювати себе частиною соціального організму, осягати норми і традиції етнокультурного буття, інтегрувати соціокультурний досвід попередніх поколінь та освоювати засоби його трансляції. Дидактичні можливості гри полегшують входження дитини у світ знань, прилучення її до соціокультурної спадщини, що проявляється у ставленні до людей, самої себе і довкілля.

Мета дослідження – експериментально апробувати педагогічні умови використання ігор, як засобу розвитку пізнавальної діяльності слабозорих дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діагностування проводилось у трьох групах дітей 5–6 років, до складу двох з них увійшли слабозорі діти (КГ1 і ЕГ), а третьої – діти без порушення зору (КГ2). За результатами діагностування слабозорі діти відставали від зрячих однолітків за всіма показниками.

Результати діагностування на констатувальному етапі виявили, що у слабозорих дітей основні форми сприйняття – дотиково-рухова і зорово-рухово-слухова. Це проявляється в необхідності більш тривалого часу для прийому і переробки сенсорної інформації, недостатності, обмеженості, фрагментарності знань про довкілля, в утрудненнях при розпізнаванні предметів, що знаходяться в незвичному положенні, контурних і схематичних зображеннях. У слабозорих дітей була констатована недостатня сформованість усіх компонентів сюжетно-рольової гри. При спонуканні до ігрової діяльності й обговорюванні теми вони розгортали сюжети паралельно, не намагалися вступити один з одним у спілкування і взаємодію. Порушення циклічної локомоції у слабозорих дітей виявлялось у повторюваності одних і тих самих фаз у суворій послідовності з почерговою роботою м'язів-антагоністів. У чергуванні діяльності м'язів-антагоністів виявляється принцип реципрокності.

Методика корекції пізнавальної діяльності слабозорих дітей 5-7 років засобами ігор будувалася з урахуванням індивідуальних особливостей їхнього розвитку; комплексного підходу до діагностики і корекції розвитку; диференційованого підходу в залежності від стану зорового аналізатора; застосування спеціальних форм і методів роботи; зменшення наповнюваності груп; забезпечення оптимальних умов для медико-психолого-педагогічної реабілітації, збільшення кількості занять рухливими іграми.

Було апробовано 52 рухливі гри, що систематизовано за такими ознаками: розвиток особистісних якостей дітей, їхніх сенсомоторних функцій, пізнавальних психічних процесів, фізичних здібностей, мовлення, закріплення і розширення елементарних уявлень, розширення уявлень про довкілля, закріплення соціально-побутових навичок. Експериментальна робота проводилася зі слабозорими дітьми на заняттях у першій половині дня і складалася із підготовчої, основної, заключної частини, кожна із яких мала конкретні завдання. Підготовча частина містила загальнорозвивальні вправи у русі і на місці; в основній частині пропонувались ігри на розвиток пізнавальної діяльності, заключна частина містила вправи, спрямовані на відновлення організму (ходіння у спокійному темпі, хороводні ігри тощо).

Упродовж дня діти експериментальної групи обов'язково виконували 5-7 хвилинний комплекс пальчикової й артикуляційної гімнастики, що була розділена на блоки: а) загальна моторика, статична і динамічна координація, оптико-просторова й оптико-кінестетична координація рухів, темпо-ритмічна організація рухів; б) дрібна моторика кистей і пальців рук, статична, динамічна і рецiproкна координація, диференціація, переключення рухів. Артикуляційна гімнастика включала вправи на формування повітряного струменя, для губ і язика. На заняттях було введено обмеження на різкі нахили, стрибки, вправи з обтяженнями, акробатичні вправи (перекиди, стійки на голові, плечах, руках, висі вниз головою), а також зіскоки зі снарядів, вправи зі струшуванням тіла і нахилами голови, різким переміщенням положення тіла та можливими травмами голови, вправами високої інтенсивності, тривалі м'язові напруження і статичні вправи, навантаження з великою інтенсивністю бігу.

Для покращення умов соціалізації проведено спільні ігри зрячих і слабозорих дітей, зміст яких був адаптований для кожної конкретної групи. Паузи для відпочинку заповнювалися вправами для зорового тренінгу, на релаксацію, на регуляцію дихання, пальчикову гімнастику. Окрему увагу було надано застосуванню пальчикових ігор («Кулак-долонька», «Равлик», «Пальці разом-пальці нарізно», «Окуляри», «Лебідь», «Сім'я», «Будиночок», «Брати»). Спеціальні вправи з розвитку тонких рухів пальців рук покращували рухливість м'язів, сприяли спільній роботі кистей рук, удосконалюючи їх координацію.

Перед початком гри у слабозорих дітей формували уявлення про майбутню гру, пояснювали її зміст, вчили речитативи, загадки, потішки, проговорювали всі нові слова, створювали умови, за яких діти вимушені були називати спортінвентар, звертатися до товариша по команді; пояснювали призначення різних звукових, дотикових сигналів і орієнтирів тощо. Крім того, дітей ознайомлювали з місцем проведення ігор, формували їх уявлення про предмети, що їх оточують, спортивний інвентар, знаходження вікон, дверей, тренажерів та інших орієнтирів.

При проведенні ігор використовували рельєфні плакати, плани майданчиків і спортивних залів, альбоми, «Азбуку рухів», спортивний інвентар, що навчали дітей розрізненню предметів за типом поверхні (дерево, тканина, шкіра, гума, пластик, ребриста дошка), вагою і об'ємом, визначати характеристику ґрунту ногами (дерев'яне чи килимове покриття, лінолеум, асфальт, трав'яний покрив, утрамбований чи рихлий сніг) тощо.

Результати прикінцевих зрізів, проведених після корекційно-розвивального експерименту показали, що рівень розвитку пізнавальної діяльності у слабозорих дітей експериментальної групи значно покращився порівняно з контрольною групою за всіма показниками і наблизився до рівня зрячих однолітків. Кількісна характеристика змін, що відбулися в дітей ЕГ, КГ1 і КГ2 за всіма показниками подана в таблиці.

Таблиця

Динаміка змін за показниками пізнавальної діяльності у дітей 5-7 років (%)

Показники	Групи дітей								
	ЕГ			КГ1			КГ2		
	РІВНІ								
	Високий	Середній	Низький	Високий	Середній	Низький	Високий	Середній	Низький
Зорове сприйняття	+43,0	+3,8	-49,9	+3,9	+3,9	-15,5	+13,3	-3,4	-10,0
Мислення	+38,5	-7,7	-30,7	+3,8	+3,8	-7,7	+13,4	-6,6	-6,6
Рухова пам'ять	+27,0	+7,8	-34,6	0	+3,8	-3,8	+6,7	0	-6,7
Просторове уявлення	+42,3	-3,9	-3,8	+3,8	0	-3,8	+13,3	-3,2	-10,0
Зорова пам'ять	+57,7	0	-57,7	+3,8	+7,7	-11,5	+16,7	-10,0	-6,7
Розумова працездатність	+53,8	+7,7	-61,5	+3,9	+3,9	-7,6	+16,7	-10,0	-6,7
Загальна поінформованість	+46,2	-19,2	-26,9	0	+3,8	-3,8	+16,6	-16,6	0
Оптико-кінестетична здібність	+56,4	-23,2	-48,7	+3,8	+3,8	-7,7	+8,9	-4,5	-6,6

Так після проведення педагогічного експерименту кількість дітей з високим рівнем зорового сприйняття збільшилась на 43,0% в ЕГ; у КГ1 – на 3,9%, і в КГ2 на 13,3%. Приріст на середньому рівні склав 3,8% в ЕГ, 3,9% у КГ1, в КГ2 дітей із середнім рівнем зорового сприйняття стало на 3,4% менше. Кількість дітей з низьким рівнем за цим показником зменшилась на 49,9% в ЕГ, на 15,3% в КГ1 і на 10,0% у КГ2.

За результатами виконання тесту на рівень розвитку мислення, приріст кількості дітей з високим рівнем розвитку мислення склав 38,5% в ЕГ, 3,8% в КГ1 і 13,4% в КГ2. Кількість дітей з середнім рівнем: на 7,7% зменшилась у ЕГ; на 3,8% збільшилась в КГ1 і на 6,6% зменшилась в КГ2. Кількість дітей з низьким рівнем: зменшилась у ЕГ на 30,7%, у КГ1 на 7,7% дітей і в КГ2 на 6,6%.

За показниками рухової пам'яті кількість дітей з високим рівнем в ЕГ збільшилась на 27,0%, у КГ1 лишилася без змін і в КГ2 збільшилася на 6,7%; з середнім рівнем – на 7,8% дітей збільшилась в ЕГ, на 3,8% у КГ1 і 0% в КГ2; з низьким рівнем – зменшилась на 34,6% в ЕГ, на 3,8% в КГ1 і на 6,7% в КГ2.

При виконанні тесту на просторове уявлення приріст високого рівня склав 42,3% в ЕГ; 3,8% в КГ1 і 13,3% в КГ2. Середнього рівня стало менше на 3,9% в ЕГ; 0% в КГ1 і 3,2% в КГ2. Низький рівень зменшився на 38,5% в ЕГ; 3,8% в КГ1 і

10,0 % в КГ2. При дослідженні зорової пам'яті встановлено, що кількість дітей з високим рівнем розвитку зорової пам'яті на 57,7% збільшилася в ЕГ; на 3,8% в КГ1 і на 16,7% в КГ2. Кількість дітей з середнім рівнем не змінилася у ЕГ, збільшилася на 7,7% в КГ1 і й на 10,0% в КГ2; з низьким рівнем – на 57,8% дітей зменшилась у ЕГ, на 11,5% у КГ1 і на 6,7% в КГ2.

Кількість дітей, що продемонстрували високий рівень розумової працездатності у ЕГ збільшилась на 53,8% у КГ1 на 3,9%, і в КГ2 на 16,7%; середнього рівня: у ЕГ збільшилася на 7,7%; у КГ1 на 3,9%, у КГ2 зменшилася на 10,0%; низького рівня: у ЕГ зменшилася на 61,5%, у КГ1 на 7,6%, і в КГ2 на 6,7%.

За результатами виконання тесту загальної поінформованості, приріст високого рівня склав: на 46,2% в ЕГ; 0% в КГ1 і 16,6% у КГ2; середнього – -19,2% у ЕГ; 3,8% у КГ1 і -16,6% у КГ2; низького – -26,9% у ЕГ; 3,8% у КГ1 і 0% у КГ2.

Результати діагностики оптико-кінестетичної здібності: на високому рівні приріст склав 56,4% у ЕГ; 3,8% у КГ1 і 8,9% у КГ2; на середньому – -23,2% у ЕГ, 3,8% у КГ1 і -4,5% у КГ2; на низькому рівні – -48,7% у ЕГ; 7,7% у КГ1 і 6,6% у КГ2.

Отже, результати прикінцевих зрізів засвідчили, що у слабозорих дітей ЕГ покращилися показники всіх психічних процесів. Проте повністю нівелювати різницю між слабозорими і зрячими дітьми не вдалося. У КГ1 теж спостерігалася позитивна динаміка, але кількість дітей, що покращила свої результати була значно меншою. Таким чином, результати корекційно-розвивального експерименту підтвердили ефективність визначених педагогічних умов розвитку пізнавальної діяльності слабозорих дітей 5-7 років засобами ігор.

Висновки з проведеного дослідження. Завдяки проведенню занять розвивальної та ігрової спрямованості і корекційному впливу у слабозорих дітей експериментальної групи відбулися значні зміни в рівнях розвитку пізнавальної діяльності. Це виявилось в тому, що слабозорі діти більш усвідомлено сприймали завдання, мету, в них появилися навички планування необхідних дій і послідовного їх виконання, розширився словниковий запас, що дозволяє пояснити свої дії, відбулося досить продуктивне використання ними допомоги, що дозволило зробити розгорнутим і наочним процес поступового осмислення діагностичного матеріалу. Високий рівень пізнавальних психічних процесів виявлений у 59,1% слабозорих дітей експериментальної групи 6 і 7 років. Це на 42,9% вище порівняно з контрольною групою їх однолітків, що також доводить ефективність проведеної експериментальної роботи.

Література

- 1.Бессарабова О.В. (2010). Гра як засіб розвитку пізнавальної діяльності у слабозорих дітей. *Молода наука* – 2010. Запоріжжя : ЗНУ, 268-274.
- 2.Бистрова, Ю.О., Петруня, А.М., & Лупир, С.А. (2012). Комплексний супровід навчально-реабілітаційного процесу в освітніх закладах для дітей з порушеннями зору. *Освіта та педагогічна наука*, (3), 13-18.
- 3.Гудим, І.М., & Васильєва, О.В. (2013). Формування логіко-математичної компетентності у дошкільників з порушеннями зору. *Дитина із сенсорними порушеннями: розвиток, навчання, виховання*, 1(4), 158-176.
- 4.Демчук, С.П., & Романова, В.І. (2015). Характерні особливості просторової орієнтації дітей 6-10 років із депривацією зору. *Вісник Чернівецького національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*, (129 (1)), 79-82.
- 5.Носко, М.О., & Адирхаєв, С.Г. (2013). Динаміка показників психофізичного стану студентів з вадами зору на заняттях фізичного виховання.
- 6.Панасюк, І.В. (2013). Использование специальных технических средств в физическом воспитании детей дошкольного возраста с нарушением зрения. *Слобожанський науково-спортивний вісник*, (3), 7-11.
- 7.Солнцева, Л.И. (1980). Развитие компенсаторных процессов у слепых детей дошкольного возраста. *Педагогика*. 164
- 8.Тупоногов, Б.К. (2019). Организация коррекционно-педагогического процесса в школе для слепых М.: Владос. 212.
9. Чубенко, Ю.В. (2011). Развитие дрібної моторики дошкільників з вадами зору. *Таврійський вісн. освіти*, (2), 136-144.

Reference

- 1.Bessarabova O.V. (2010). Hra yak zasib rozvytku piznavalnoi diialnosti u slabozorykh ditei. *Moloda nauka* – 2010. Zaporizhzhia : ZNU, 268-274.
- 2.Bystrova, Yu.O., Petrunia, A.M., & Lupyg, S.A. (2012). Kompleksnyi suprovod navchalno-reabilitatsiinoho protsesu v osvitynikh zakladakh dlia ditei z porushenniamy zoru. *Osvita ta pedahohichna nauka*, (3), 13-18.
- 3.Hudym, I.M., & Vasyliieva, O.V. (2013). Formuvannia lohiko-matematychnoi kompetentnosti u doshkilnykiv z porushenniamy zoru. *Dytyna iz sensornymy porushenniamy: rozvytok, navchannia, vykhovannia*, 1(4), 158-176.
- 4.Demchuk, S.P., & Romanova, V.I. (2015). Kharakterni osoblyvosti prostorovoi orientatsii ditei 6-10 rokiv iz depyvatsiieiu zoru. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu. Seria: Pedahohichni nauky. Fyzyczne vykhovannia ta sport*, (129 (1)), 79-82.
- 5.Nosko, M.O., & Adyrkhaiev, S.H. (2013). Dynamika pokaznykiv psykhyfizychnoho stanu studentiv z vadamy zoru na zaniattiakh fizychnoho vykhovannia.
- 6.Panasiuk, Y.V. (2013). Yspolzovanye spetsyalnykh tekhnicheskyykh sredstv v fizycheskom vospytany detei doshkolnogo vozrasta s narushenyem zrenyia. *Slobozhanskyi nauково-sportyvnyi visnyk*, (3), 7-11.
- 7.Solntseva, L.Y. (1980). Razvytye kompensatornykh protsessov u slepykh detei doshkolnogo vozrasta. *Pedahohyka*. 164
- 8.Tuponohov, B.K. (2019). Orhanyzatsyia korrektsyonno-pedahohycheskoho protsesa v shkole dlia slepykh M.: Vlados. 212.
9. Chubenko, Yu.V. (2011). Rozvytok dribnoi motoryky doshkilnykiv z vadamy zoru. *Tavriiskyi visn. osvity*, (2), 136-144.